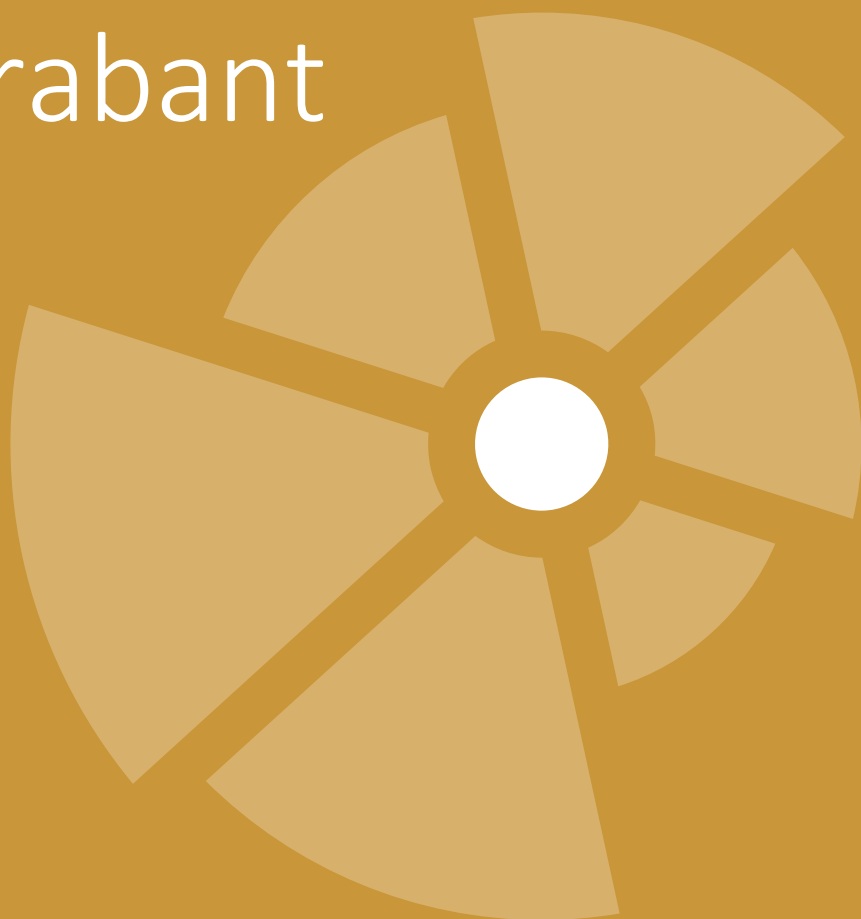

Advies over de Natuurdoelanalyse Regte Heide & Riels Laag, provincie Noord-Brabant

1. Het advies van de Ecologische Autoriteit

De Provincie Noord-Brabant heeft een natuurdoelanalyse (NDA) opgesteld voor het Natura 2000-gebied Regte Heide & Riels Laag.¹ De NDA moet duidelijk maken of de bestaande en geplande maatregelen voldoende zijn voor het halen van de doelen voor het in stand houden van de beschermde natuur, of dat aanvullende maatregelen nodig zijn. Ook moet blijken of wordt voldaan aan het verbod dat de beschermde natuur niet mag verslechteren. De provincie Noord-Brabant heeft de Ecologische Autoriteit gevraagd te toetsen of de NDA een goede basis is voor de maatregelen die in het gebiedsprogramma worden opgenomen.

Wat staat in de natuurdoelanalyse Regte Heide & Riels Laag?

Het gebied van de Regte Heide en Riels Laag ligt tussen de beken Leij en Poppelsche Leij, waarvan de laatste buiten de begrenzing van het Natura 2000-gebied valt. Het gebied bestaat uit een licht golvend dekzandlandschap met hier en daar lokaal kleine zandverstuivingen en wordt begrensd door de lager gelegen beekdalen. De vegetatie bestaat uit droge en vochtige heide, en loof- en naaldbossen. In het gebied liggen moerassige laagten en zure en zwakgebufferde vennen.

Het gebied is aangewezen voor zeven habitattypen². Alluviale bossen zijn een prioritair habitatype, waarvoor een landelijke kernopgave geldt. Het gebied is niet aangewezen voor vogel- en habitatrictlijnsoorten.

De NDA concludeert dat de instandhouding van alle habitats onder druk staat en dat verslechtering niet is uitgesloten. Per habitat is de oorzaak verschillend, maar globaal zijn volgens de NDA in dit Natura 2000-gebied de volgende knelpunten te noemen: verdroging, te grote stikstofdepositie met als gevolg eutrofiëring en verzuring, slechte waterkwaliteit, versnippering en gebrek aan verbindingen met andere gebieden, exoten en teveel recreatie. Deze knelpunten zijn niet op te lossen met het huidige beheer. Het grootste probleem is dat deze knelpunten veroorzaakt worden door veel drukfactoren, die niet binnen het gebied of door de beheerder zelf zijn op te lossen. Vooral gaat het dan om te lage grondwaterstanden door de vele onttrekkingen van grondwater. Ook is er teveel neerslag van stikstof.

Wat is het oordeel van de Ecologische Autoriteit?

De NDA is een omvangrijk rapport met veel informatie over het gebied uit verschillende onderzoeken. De Ecologische Autoriteit kan zich vinden in de conclusies uit de NDA dat verdere verslechtering van de Regte Heide & Riels Laag niet is uitgesloten en dat de doelen met alleen het huidige beheer niet kunnen worden gehaald.³ Het is onontkoombaar om het huidige intensieve beheer voort te zetten, zolang het herstel van het systeem nog niet is bereikt. De Ecologische Autoriteit deelt ook de conclusie uit de NDA dat de grootste knelpunten (drukfactoren) zijn: te grote toestroom van voedingsstoffen, vooral neerslag van stikstof, wat leidt tot vermisting en verzuring, en: te weinig, kwalitatief goed (kwel)water. Kwaliteitsverbetering of uitbreiding van de beschermde natuur zijn op dit moment niet binnen bereik. De Ecologische Autoriteit ziet dat de effecten van de verschillende drukfactoren optellen en elkaar mogelijk versterken. Met aanvullende maatregelen om dit te verbeteren, ook buiten het natuurgebied, kunnen de doelen mogelijk wél worden gehaald. Juist deze maatregelen dragen het meeste bij aan herstel van het systeem en zijn daarmee het meest urgent. De NDA bevat een pakket van bestaande en aanvullende maatregelen. De Ecologische Autoriteit adviseert om maatregelen waarvan zeker is dat ze nodig zijn om verslechtering te voorkomen en verbetering mogelijk te maken en waarvan de ecologische risico's gering tot nihil zijn onverwijld uit te voeren.

¹ Natuurdoelanalyse Regte Heide & Riels Laag (134), Anteagroup, 27 februari 2023.

² Zure vennen, Vochtige heiden (hogere zandgronden), Droge heiden, Blauwgraslanden, Overgangs- en trilvenen, Pioniersvegetaties met snavelbiezen, Vochtige alluviale bossen.

³ Zie tabel 6-3 van de NDA.

Concreet gaat het om:

- **Verlagen van de stikstofdepositie door een aanpak aan de bron.** De stikstofdepositie is te hoog voor alle habitattypen. Bijkomend probleem is dat de effecten van stikstof op ecosystemen toenemen in de tijd door ophoping van stikstof in de bodem. Dit is in het gebied Regte Heide & Riels Laag onder andere te zien aan vergrassing en vermindering van de biodiversiteit.
- **Verminderen van de aanvoer van nutriënten.** Denk hierbij aan minder aanvoer van voedingsstoffen via grond- en oppervlaktewater of door de uitwerpselen van ganzen.
- **Verminderen van grondwateronttrekking.** Verdroging is in dit gebied een groot probleem. Het grote aantal grondwateronttrekkingen in de omgeving van het natuurgebied is hiervan een belangrijke oorzaak. Voortzetten van de bestaande onttrekkingen en het verder benutten van de vergunde ruimte leiden tot verdere verslechtering. Het verminderen van het aantal onttrekkingen is een ecologisch noodzakelijke maatregel.
- **Voortzetten van het bestaande natuurbeheer.** De Ecologische Autoriteit waardeert het bestaande intensieve beheer van dit gebied, waardoor er ondanks de drukfactoren nog veel natuurwaarden zijn. De Ecologische Autoriteit adviseert dit intensieve beheer onverminderd voort te zetten om de huidige natuurwaarden te behouden.
- **Verminderen van versnippering.** Herstel en creëren van verbindingen met andere beschermde natuur in de omgeving is belangrijk voor behoud van soorten en habitats in het gebied en voor het goed functioneren van het natuurgebied. In dit gebied zijn de verbindingen tussen vochtige of natte vegetaties en systemen (vennen) nog niet optimaal.

Door het ontbreken van sommige gegevens kan momenteel nog niet goed worden bepaald hoe groot de opgave is voor het realiseren van alle instandhoudingsdoelen. Er mist daarvoor nog informatie over de effectiviteit van al uitgevoerde of geplande maatregelen en nieuwe maatregelen moeten verder worden uitgewerkt.⁴ Om de behoud- en verbeterdoelen te halen en natuurherstelmaatregelen goed te onderbouwen adviseert de Ecologische Autoriteit de NDA op de volgende punten verder uit te werken:

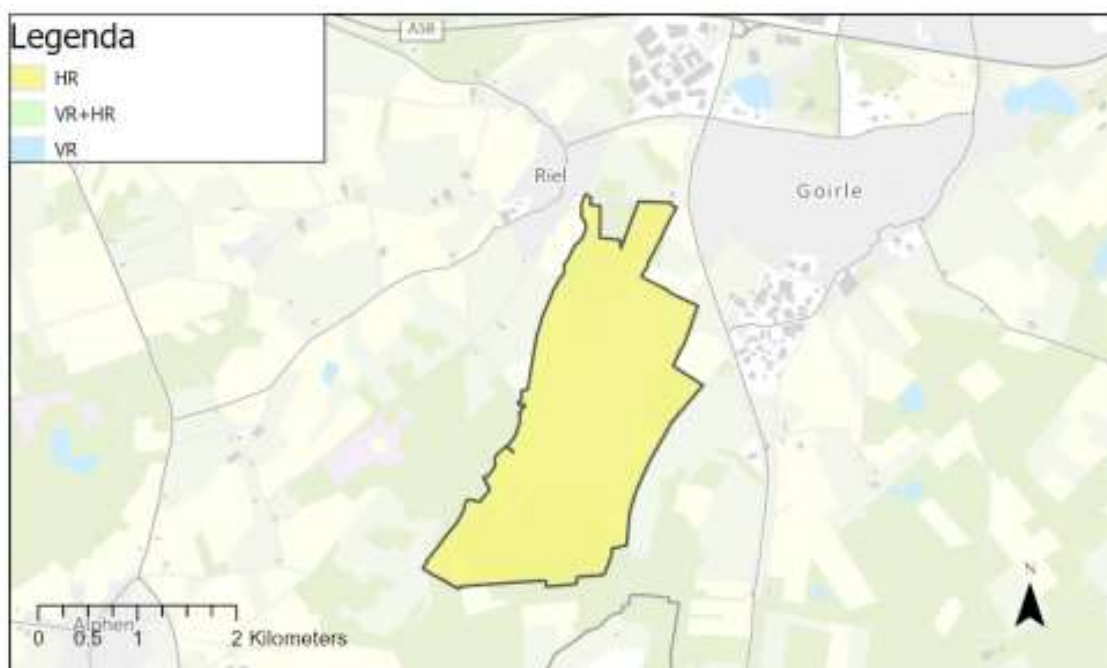
- **Maak de Natura 2000-doelen SMART.** De instandhoudingsdoelen zijn kwalitatief en te algemeen. Met (meetbare) SMART-doelen ontstaat een beter beeld van wat nodig is voor de behoud- of uitbreidingsdoelen. Bovendien kan zo in de gaten gehouden worden of aanvullende maatregelen nodig zijn. Breng duidelijk in beeld wat voor dit systeem een ecologisch gezonde situatie is en geef zo inzicht in de opgave.
- **Breng de referentiesituatie goed in beeld.** De situatie op het moment van aanmelding van Riels Laag & Regte Heide, de T₀, is juridisch bepalend om te bepalen of verslechtering heeft opgetreden. Voor die reconstructie kan ook oudere informatie over het landschapsecologisch systeem behulpzaam zijn.
- **Geef meer inzicht in het landschapsecologisch systeem.** De NDA geeft informatie over het landschapssysteem, maar er ontbreken nog gegevens over de samenhang, het doelbereik, lokale drukfactoren en de maatregelen per gebiedsdeel of systeem.
- **Breng de grondwateronttrekkingen in beeld.** Het gebied verdroogt en het hydrologisch systeem is op dit moment niet robuust. Een belangrijke oorzaak hiervan is het grote aantal grondwateronttrekkingen rond het gebied. Breng deze in kaart en breng vervolgens ook de cumulatieve effecten van alle wateronttrekkingen in beeld. Verder is het belangrijk een strategie te ontwikkelen om in te spelen op huidige en toekomstige extremere weersomstandigheden.
- **Werk de verbindingen met andere gebieden uit.** Geef aan hoe en met welke maatregelen het Natura 2000-gebied met andere beschermde gebieden of landgoederen met natuurwaarden wordt verbonden. Juist in dit kleine gebied is dit van groot belang. Beschrijf welke verbindingzones er zijn, welke al aangewezen zijn en welke verder nog gewenst zijn. Benoem hierbij ook de doelsoorten.
- **Maak een planning van de maatregelen met heldere prioriteiten.** Deze ontbreekt nu. Geef de actuele en geplande maatregelen ook op kaart aan. Maak onderscheid tussen maatregelen die niet kunnen worden uitgesteld en maatregelen voor de langere termijn.

⁴ De Ecologische Autoriteit heeft begrepen dat intensieve monitoring is opgestart. Gegevens hiervan waren bij het opstellen van de NDA nog niet beschikbaar.

- **Kennis- en monitoringsprogramma.** Stel een kennisprogramma op en neem daarin de onderzoeks- en monitoringsmaatregelen op, die nu in de hoofdstukken 6 en 7 van de NDA staan. Maak een overzicht van het benodigde onderzoek dat uit de NDA voortvloeit. Voorzie dit van een verantwoordelijke, een budget en een planning met prioriteiten. Maak via monitoring de effectiviteit van de bestaande en geplande maatregelen duidelijk of hiermee de doelen gehaald worden.

De Ecologische Autoriteit concludeert op basis van de NDA dat (verdere) verslechtering van Regte Heide & Riels Laag niet is uitgesloten en dat met de bestaande en geplande maatregelen de doelen niet worden gehaald. De NDA moet op een aantal belangrijke punten aangevuld worden. Het is niet toegestaan om te wachten met het treffen van maatregelen totdat verdere verslechtering optreedt. De benoemde aanvullende maatregelen geven veel aanknopingspunten om de Natura 2000 doelen in het gebiedsprogramma te halen.

Hoofdstuk 2 bevat een toelichting op dit oordeel. In hoofdstuk 3 staan adviezen van de Ecologische Autoriteit voor het provinciale gebiedsprogramma.

Figuur 1 Ligging van Natura 2000-gebied Regte Heide & Riels Laag (bron: NDA)

Waarom een natuurdoelanalyse?

Het Rijk ziet dat de kwaliteit van natuur onder druk staat, onder meer als gevolg van intensief gebruik van land en water, emissies van stikstof en klimaatverandering. Met de Wet Stikstofreductie en Natuurverbetering (WSN) en het bijbehorende verbeterprogramma⁵ wil Nederland die negatieve trend keren.

Deze wet- en regelgeving bepalen ook dat per Natura 2000-gebied een zogenoemde natuurdoelanalyse (NDA) moet worden gemaakt. Daarin moet blijken wat de actuele natuurkwaliteit is, welke knelpunten ('drukfactoren')

⁵ Het programma Stikstofreductie en Natuurverbetering. <https://www.rvo.nl/sites/default/files/2022-05/Ontwerpprogramma-Stikstofreductie-en-Natuurverbetering.pdf>. Het programma Stikstofreductie en Natuurverbetering geeft invulling aan de Wet Stikstofreductie en Natuurverbetering (WSN). In deze wet is vastgelegd dat de stikstofdepositie omlaag gebracht moet worden en de natuur verbeterd moet worden om de instandhoudingsdoelstellingen voor de habitattypen en soorten (alsnog) te realiseren.

er zijn en hoe de natuurdoelen voor dat gebied kunnen worden behaald. Een NDA biedt op zijn beurt input voor een gebiedsprogramma waarin wordt opgenomen welke maatregelen⁶ daadwerkelijk genomen zullen worden.

Waarom een advies van de Ecologische Autoriteit?

De provincie Noord-Brabant heeft de NDA over Regte Heide & Riels Laag voorgelegd aan de Ecologische Autoriteit. De Ecologische Autoriteit toetst of in de NDA alle essentiële ecologische informatie werd betrokken waarmee het bevoegd gezag later goed onderbouwde besluiten kan nemen over onder meer gebiedsplannen en gebiedsprogramma's.⁷ In de bijlage bij dit advies staan de werkwijze, samenstelling van de werkgroep en andere projectgegevens. De projectstukken die bij het advies zijn gebruikt zijn te vinden door nummer 5045 op www.ecologischeautoriteit.nl in te vullen in het zoekvak.

⁶ Zie voor de reikwijdte van deze maatregelen de interpretation guide Natura 2000-beheer, lid 2.4, hieruit: 'De instandhoudingsmaatregelen kunnen de vorm aannemen van "passende wettelijke, bestuursrechtelijke of op een overeenkomst berustende maatregelen" en "zo nodig" de vorm van "passende beheersplannen".'

https://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/docs/art6/Provisions_Art_6_nov_2018_nl.pdf.

⁷ Zie het instellingsbesluit: [stcrt-2022-24607.pdf](https://www.officielebekendmakingen.nl) (officielebekendmakingen.nl).

2. Toelichting op het advies

In dit hoofdstuk licht de Ecologische Autoriteit haar oordeel toe en geeft zij aan welke informatie aangevuld moet worden. Dit is opgenomen in een tekstkader. Naar het oordeel van de Ecologische Autoriteit is deze ecologische informatie essentieel om het belang van beschermde natuur volwaardig mee te wegen bij de besluitvorming over Regte Heide & Riels Laag.

2.1 Algemene opmerkingen vorm, navolgbaarheid

De NDA is omvangrijk en maakt goed gebruik van informatie uit verschillende onderzoeksrapporten.⁸ De scores en kwalificaties in de NDA zijn navolgbaar en de conclusies in de NDA zijn goed onderbouwd. Wel komt soms informatie op meerdere plaatsen terug en dit gebeurt niet altijd consistent. Dit komt omdat dezelfde aspecten opnieuw worden beschreven vanuit verschillende perspectieven (per gebied, per habitattypen en per knelpunt). De herhalingen en het gegeven dat de informatie hier en daar niet is toegespitst, maken het rapport niet altijd goed navolgbaar.

Er ontbreken gedetailleerde en duidelijke kaarten met daarop aangegeven de plaats van de knelpunten, potenties en herstelmaatregelen (actueel en gepland). Voor een direct en goed inzicht in het landschapssysteem en de samenhang daarbinnen zijn verder goede ruimtelijke weergaven op kaart belangrijk van verbindingzones en hydrologische invloedzones. Dit ondersteunt ook de gebiedsprocessen. Bovendien vergroot het de leesbaarheid van het rapport.⁹

Tot slot ontbreekt, gelet op de omvang van het hoofdrapport, een goed leesbare samenvatting van de hoofdpunten van de NDA met kaartmateriaal.

De Ecologische Autoriteit adviseert herhalingen in de NDA te schrappen en de NDA aan te vullen met een leesbare samenvatting en inzichtelijke kaarten.

2.2 Doelen en referentiesituatie

Doelen

De NDA beschrijft in hoofdstuk 2 de doelen (ISHD en VHR¹⁰) en kernopgaven voor Regte Heide & Riels Laag volledig en correct. De instandhoudingsdoelen zijn vooral kwalitatief geformuleerd als 'behoud' of 'uitbreiding' van oppervlakte en 'behoud' of 'verbetering' van kwaliteit¹¹. Om een gericht en effectief maatregelenpakket te formuleren helpt het om de doelen SMART¹² en dus kwantitatief te formuleren.

De doelen voor het hele gebied zijn alleen indicatief en niet specifiek voor dit gebied geformuleerd. Verder zijn beekdalen kenmerkend voor dit gebied, maar de doelen en dilemma's voor beekherstel en gezonde beekdalsystemen zijn niet duidelijk. Er is al met al onvoldoende inzicht in gewenste omgevingscondities: er is geen integrale visie en de gewenste situatie is niet gekwantificeerd. De focus ligt vooral op het voorkomen van verslechtering en behoud van de huidige waarden. Voor het tot stand brengen van duurzaam systeemherstel, gebaseerd op ecologische maatstaven, kan echter meer nodig zijn. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn, omdat al verslechtering van de abiotische condities en de biotische situatie had plaatsgevonden op het moment van aanmelding van het gebied als Natura 2000-gebied ten opzichte van een ecologisch gezonde situatie. Dat is hier

⁸ Wel heeft de Ecologische Autoriteit de indruk dat bij het opstellen van het rapport beter gebruik had kunnen worden gemaakt van actuele gebiedskennis van de terrein beheerende organisatie.

⁹ Voorbeelden van kaarten die overigens wel heel duidelijk zijn, zijn figuren 7-1, 7-2 en 7-3.

¹⁰ ISHD staat voor instandhoudingsdoelen en VHR voor Vogel- en Habitatrictlijn.

¹¹ Zie ook het Aanwijzingsbesluit voor Natura 2000-gebied Regte Heide & Riels Laag.

¹² Specifiek, meetbaar, acceptabel, realistisch en tijdgebonden.

mogelijk het geval. De Habitattypenkaart (kaart 5-1 in de NDA) stamt uit 2013. Door het ontbreken van dergelijke gegevens was de situatie bij het moment van aanmelding mogelijk al verslechterd en daarom is het gebruikte referentiejaar ecologisch gezien niet geschikt om aan te toetsen. Om inzicht te krijgen in de benodigde condities en maatregelen voor duurzaam systeemherstel is het nodig verder terug te kijken dan deze datum om te bepalen wat de SMART-doelstellingen zijn. In de NDA ontbreekt deze ecologische, geohydrologische en ruimtelijke informatie.

De NDA schetst een positief beeld van de ecologische potentie, maar onderbouwt dit niet concreet. De potentie kan bijvoorbeeld worden ondergraven door in aantal en ernst toenemende weersextremen. De Ecologische Autoriteit merkt daarbij op dat volgens de beheerders de trend voor de habitattypen vanaf de droge jaren 2018 en 2019 negatief is. Dit vraagt om aandacht.

Formuleer de doelen zo kwantitatief mogelijk (SMART). Vul de doelen aan met de vertaling van de landelijke doelen naar de gebieden, zodra deze beschikbaar komen. Benut ook oude onderzoeken (karteringen/tellingen). Als een kwantitatief doel niet mogelijk is, zoek dan naar herleidbare en eventueel kwantitatief toetsbare afgeleide doelstellingen (zoals geschikt areaal of aantal benodigde geschikte voorplantingsplekken). Maak de trend van natuurkwaliteit zichtbaar en toetsbaar.¹³ De NDA moet inzicht bieden in de gewenste condities voor natuurherstel, zoals een goede hydrologie en een gezonde bodem. Geef de doelen waar mogelijk in samenhang op kaart aan.

Referentiesituatie

Om te kunnen bepalen of de doelen gehaald worden moet duidelijk zijn wat op het moment van aanmelding¹⁴ de staat van de natuur was, de T_0 , en wat de huidige staat is, de T_1 . De NDA beschrijft deze referentiesituatie T_0 , maar er is geen goede beschrijving van de T_1 . Weliswaar is er kwantitatieve informatie van de actuele populaties van karakteristieke soorten¹⁵, maar er is geen beeld van relevante vegetatie- en habitattypes.

De richting van de opgave is wel goed te bepalen vanwege de uitgebreide systeemkennis van het gebied. De omvang van de opgave is echter nog niet goed in beeld.

De Ecologische Autoriteit adviseert om de NDA aan te vullen met:

- Een schatting van arealen en kwaliteit van habitattypen en leefgebieden in het jaar van aanmelding als Natura 2000-gebied. Geef hiermee een completer beeld van de trends en ontwikkelingen. Dit kan op basis van historische bronnen, vegetatie- en verspreidingsgegevens van karakteristieke soorten en kennis van (voormalige) gebiedsbeheerders. Doe dit voor een goed begrip van het systeem indien mogelijk van eerdere jaren dan het jaar van de aanmelding. Maak daarmee een reconstructie van een gezonde ecologische referentiesituatie en geef meer inzicht in de opgave. Werk met duidelijke kaarten.
- Geef een goed beeld van de gebied specifieke abiotische randvoorwaarden die nodig zijn om de doelen te halen en hoe dat in de huidige situatie is.

2.3 Systeemanalyse, omgevingscondities en drukfactoren

Inzicht in het landschapsecologisch systeem

Inzicht in het landschapsecologisch systeem is de basis voor de analyse van de huidige natuurkwaliteit en -kwantiteit, gewenste condities, drukfactoren en noodzakelijke aanvullende maatregelen. De uitgevoerde landschapsecologische systeemanalyse (LESA) in de NDA geeft veel algemene informatie over de opbouw van

¹³ De Ecologische Autoriteit maakt de kanttekening dat de doelen mogelijk nog wijzigen als de actualisatie van het natuurdoelendocument door het Ministerie van LNV is afgerond. Anticipeer hier in het beleidstraject op.

¹⁴ Natura 2000 Doelendocument, Ministerie van LNV, juni 2006.

¹⁵ Op basis van gegevens van de Nationale Databank Flora en Fauna (NDF). Deze zijn niet altijd volledig.

het gebied. Er is goed gebruik gemaakt van kennis over deelgebieden en verschillende thema's. Ook de koppeling tussen de LESA en de OBN-aangrijpingspunten¹⁶ om de natuur te herstellen is juist uitgevoerd.

De NDA focust te snel op de deelgebieden en beschrijvingen per habitatype, de informatie is gefragmenteerd en is voor het ene deelgebied gedetailleerder dan voor het andere. Er ontbreken soms gegevens, bijvoorbeeld voor een overzicht van de vennen. Ook lijkt er soms nieuwe informatie niet gebruikt te zijn.¹⁷ De samenhang van het natuurgebied met andere gebieden is niet overal duidelijk. Daardoor is mogelijk niet alle informatie beschikbaar om te bepalen welke systeemherstelmaatregelen noodzakelijk, welke verbeterd moeten worden en welke prioriteit moeten hebben.

Het gebied is klein en gefragmenteerd. Voor het halen van de meeste doelen zijn goed functionerende verbindingzones, corridors en bufferzones van groot belang. Dit moet vooral buiten de Natura 2000-grenzen plaatsvinden. De NDA beschrijft dit niet en er ontbreekt een kaart met dergelijke maatregelen. De Ecologische Autoriteit heeft begrepen dat dit overzicht wel aanwezig is bij de provincie. Ze adviseert op het niveau van de regio en in nauwe afstemming met en tussen de beheerder, via het gebiedsprogramma na te gaan hoe de kwaliteit van de natuur geborgd kan worden. Nu is het nog onduidelijk waar de kansen liggen om de doelen en kernopgaves te halen.

Het beekdal aan de oostzijde valt niet in het Natura 2000-gebied. Het herstel en behoud van de overgangen van de zandrug naar het beekdal is daardoor lastig. Deze situatie is niet duidelijk beschreven en de aanpak voor deze situatie staat niet in de NDA.

De Ecologische Autoriteit adviseert de LESA aan te vullen. Denk hierbij aan en concrete schematische weergaven van de werking van het systeem, historisch materiaal en aan relevante doorsnedes van het landschap.

Het watersysteem: kwantiteit en kwaliteit

De NDA besteedt terecht veel aandacht aan hydrologische knelpunten. Op pagina 19 van de NDA staat dat de grondwateraanvulling en -standen geheel bepaald worden door het neerslagoverschot binnen het gebied en de snelheid waarmee het water naar beneden zakt. De waterstanden in de vennen hangen daarmee af van de aanvoer van neerslag via maaiveld, de weerstand tegen wegzijging door de venbodem en de toestroom van lokaal grondwater. Dit betekent dat grondwateronttrekking in de omgeving een versneld drainerende werking heeft op de zomergrondwaterstand. De NDA concludeert daarmee terecht dat teveel waterwinning het halen van de natuurdoelen kan belemmeren en dat beperkende maatregelen nodig zijn.

Gezien het effect van de ligging van de leemlagen op de habitattypen¹⁸, is meer inzicht nodig in de ondiepe geohydrologie en bodemopbouw en meer specifiek in de ligging van ondiepe en diepere leemafzettingen. De ligging hiervan is essentieel voor hydrologische modelleringen. Ook ontbreekt inzicht in hoe de brongebieden en stroomgebieden beheerd worden. Daardoor is niet te beoordelen of hydrologische veranderingen in het gebied veroorzaakt zijn door onttrekkingen, verdamping, beheer of bijvoorbeeld door klimaatverandering.

Er zijn plannen voor het vergroten van grondwateronttrekking voor drinkwater. Tegelijkertijd er is geen inzicht in cumulatieve effecten op de natuur van wateronttrekking door verschillende watergebruikers, in bijzonder in combinatie met de droge jaren (2018-2022). In de NDA staat dat landbouwkundige onttrekkingen in een zone rondom de Regte Heide niet zijn toegestaan. De handhaving ontbreekt echter en daarmee is er ook geen inzicht of dit toch plaatsvindt. Toename van onttrekkingen vormt een risico voor het Natura 2000-gebied.

¹⁶ Dit zijn de belangrijkste onderwerpen die kunnen worden aangepakt om te zorgen voor natuurherstel: Optimalisatie hydrologische systemen, Vergroten areaal en connectiviteit, Vergroten dynamiek en diversiteit, Verminderen input nutriënten en chemische stoffen en herstel van schade, Herstel van biotische kwaliteit en Aanpak exoten.

¹⁷ Er is bijvoorbeeld veel hydrologische monitoring gedaan (peilbuizen, metingen in vennen). De resultaten daarvan zijn niet in de NDA meegenomen.

¹⁸ De NDA gaat ervan uit dat er een leemlaag is, die continu is. Dit is gebaseerd op schaarse data.

Er heeft intensieve hydrologische monitoring plaatsgevonden. De NDA geeft echter geen concrete informatie over grondwaterstanden en trends en over de grond- en oppervlaktewaterkwaliteit. Ook ontbreekt een analyse van landbouwgebruik van water.¹⁹

Op een aantal plekken wordt gesproken over het afdammen van sloten. Onduidelijk is waarom niet gekozen is voor dempen.²⁰

De Ecologische Autoriteit adviseert om de NDA aan te vullen met de resultaten van recente gegevens, waaronder de beschikbare hydrologische monitoring en deze te gebruiken om de LESA compleet te maken.

Verdroging

Een van de voornaamste oorzaken van verdroging in het gebied is het grote aantal onttrekkingen in de omgeving (inclusief het Belgisch deel van het stroomgebied). Er vindt een diepe grondwaterwinning plaats voor drinkwater. Daarnaast zijn er veel ondiepe winningen voor beregening. De vergunde en onvergunde particuliere onttrekkingen, ook in het Belgisch deel van het systeem, zijn niet goed in beeld en de monitoring en handhaving zijn tot op heden onvoldoende. Inzicht in het cumulatief effect van de onttrekkingen op het Natura 2000-gebied ontbreekt. Maatregelen waarover besloten is zijn nog niet uitgevoerd. De Ecologische Autoriteit wijst op de urgentie van het uitwerken van de aanbevelingen uit het rapport *Zonder water geen later*²¹. Uitvoering van de onderzoeksmaatregel hierover in tabel 7-2 van de NDA is urgent.

Andere factoren die verdroging in de hand werken zijn:

- Drainage in het gebied, zoals door sloten, greppels en drainagebuizen. Deze zijn niet compleet in beeld. Een ruimtelijke weergave hiervan is nodig.
- Het naaldbos zorgt voor veel verdamping, waardoor er minder water infiltreert. Dit geldt vooral voor de naaldbossen, die ook in het winterhalfjaar water opnemen en verdampen. Op sommige plekken wordt dit gekapt. Uit de NDA wordt duidelijk dat hiervoor is gekozen om een heidecorridor te creëren.

De Ecologische Autoriteit adviseert de NDA met de volgende informatie aan te vullen:

- Breng alle onttrekkingen in de omgeving in beeld (inclusief die in België). Beoordeel het cumulatieve effect op de natuur, voor zo ver dat nog niet is gedaan.
- Bereken de infiltratie in het gebied en daarna de effecten op de grondwaterstanden. Beschrijf vervolgens de cumulatieve effecten van de diepe en ondiepe wateronttrekkingen. Geef concreet aan hoe voor Regte Heide & Riels Laag gevolg wordt gegeven aan het advies *Zonder water geen later*.²²
- Identificeer maatregelen aan de hand van de verzamelde informatie, zoals voor het waterbeheer (integraal en per stroomgebied).

Bodem

De NDA geeft geen duidelijk inzicht in de vraag of de toestand van de bodem de goede condities biedt voor het halen van de natuurdoelen.

De Ecologische Autoriteit constateert dat er geen beschrijving is van de bodemcondities. Breng deze in beeld.

¹⁹ Op kaarten is alleen het agrarisch landgebruik ten oosten en westen van het gebied weergegeven, terwijl het grondwater van zuid naar noord stroomt. Er ontbreekt zo inzicht in de herkomst van dit water.

²⁰ De Ecologische Autoriteit heeft inmiddels begrepen dat gekozen is voor afdammen omdat zo stroming over de oppervlakte wordt voorkomen.

²¹ *Zonder water geen later* van de Adviescommissie Droogte.

²² In tabel 7.2 wordt dit ook als maatregel genoemd.

Hydrologie en klimaatadaptatie

Klimaatverandering leidt tot het opschuiven van klimaatzones en ook neemt de kans op extreem weer toe. Dit heeft gevolgen voor de natuur. Dit komt boven op de lokale problemen. Voor een robuust hydrologisch systeem dat is aangepast aan klimaatverandering is het herstellen van de kweldruk en de opbolling van de grondwaterspiegel van belang. De NDA geeft geen beschouwing over wat (verdere) klimaatverandering betekent voor het gebied. De versnippering en de nu al problematische langere perioden van droogte geven aan hoe gevoelig dit gebied is voor klimaatverandering.

De Ecologische Autoriteit adviseert in de NDA een beschouwing over klimaatverandering en klimaatadaptatie op te nemen en wat de gevolgen zijn voor dit gebied. Geef in grote lijnen aan welke drukfactoren verergeren door klimaatverandering. Ga in op mogelijke maatregelen om het natuurgebied op dit punt robuuster te maken. Betrek hierbij ook mogelijk kap van naaldbos.

2.4 Habitattypen en doelsoorten

De belangrijkste knelpunten voor het realiseren van de instandhoudingsdoelstellingen voor de habitattypen liggen op het vlak van vermessing, verdroging, verzuring en versnippering (Provincie Noord-Brabant, 2017a). Deze worden grotendeels veroorzaakt door activiteiten buiten het Natura 2000-gebied en zijn niet door de beheerder op te lossen. Voor het treffen van effectieve maatregelen is het nodig te weten wat de bronnen hiervan zijn.²³

De Ecologische Autoriteit ziet de volgende aandachtspunten:

- Er mist een analyse van vermessing en verzuring door stikstofdepositie en de cumulatieve effecten op de organismen in de voedselketen zijn niet goed in beeld.
- De zure en zwak gebufferde vennen staan onder druk. Een veelvoorkomend probleem is hier een te hoge aanvoer van nutriënten, veroorzaakt door stikstofdepositie, maar ook door uitspoeling van nutriënten uit de omgeving. Ook spelen lokale bronnen zoals ganzen²⁴, andere watervogels of bladnval een rol. Op het moment van aanwijzing werd in Riels Laag Veldrus gerapporteerd. Deze vegetatie heeft zich verder ontwikkeld naar Zwarte zegge vegetatie en veenmosrijke Dopheide. Dit wijst op verzuring en kan een aanwijzing zijn voor een lange termijntrend. De NDA wijst op historische oorzaken, maar gaat niet in op het effect van verzuring.
- Er zijn pioniersstadia van vegetatietypen aanwezig. De NDA maakt niet duidelijk wat wordt gedaan om dit te versterken.
- Niet in kaart is gebracht waar behoud van cultuurhistorische waarden in het gebied een knelpunt voor natuur is. Bijvoorbeeld behoud van rabbatbossen (alluviale bossen en hoogveenbossen) kan botsen met een keuze om het habitatype en het systeem als geheel te herstellen. De NDA gaat niet in op dergelijke dilemma's.
- Op pagina 23 van de NDA staat dat Regte Heide is vernat. Er ontbreekt informatie over hoe dat is gedaan.
- Op de heide wordt op een aantal plekken geplagd. Deze maatregel staat nogal ter discussie vanwege mogelijke negatieve effecten op de fauna. Een toelichting waarom dit toch gedaan wordt, ontbreekt.²⁵
- Er is geen goed overzicht van de invasieve exoten in het gebied. Niet duidelijk is hoe de verspreiding is, waar de hotspots zijn en wat de aanpak is (dit geldt zowel voor flora als fauna). Omdat informatie hierover verspreid in de NDA staat en een integrale visie hierop mist, is het lastig om maatregelen te prioriteren.

²³ Buiten de atmosferische depositie zijn er nog andere bronnen van nutriënten:

- aangevoerd slib, waardoor de alluviale bossen verruigen;
- runoff en nutriëntenuitspoeling vanuit de landbouwgronden naar de beken;
- (historische) grondwaterverontreinigingen;
- oude nutriëntenstapeling, interne nutriënten stromen (P-mobilisatie);
- de uitwerpselen van ganzen.

²⁴ Volgens de beheerder is dit een probleem. De NDA vermeldt dit niet.

²⁵ De Ecologische Autoriteit heeft begrepen dat dit nu nog als onderzoeksmaatregel gebeurt om na te gaan of de bedekking door pijpenstro tegen kan worden gegaan.

-
- Het is niet duidelijk of de landelijke lijst van typische soorten gebiedsspecifiek is gemaakt.

Vul de NDA aan met informatie over bovengenoemde punten.

2.5 (Verwacht) effect van bestaande en zekere maatregelen

De NDA bevat een uitgebreid overzicht van maatregelen, maar het is veelal niet duidelijk wat de status en het effect ervan is.²⁶ Verder ontbreekt een ruimtelijke weergave van locatie en omvang ervan. Veel maatregelen zijn gestart maar (nog) niet afgerond. Evaluatie van de effectiviteit heeft nog niet plaatsgevonden. Omdat de maatregelen niet gerangschikt zijn op volgorde van belang/ prioriteit, krijgen sommige essentiële maatregelen te weinig aandacht. Zo staat het terugdringen van stikstof door bronaanpak pas als maatregel 70 op de lijst. Ook sneeuwt zo het belang van de meest effectieve maatregel, namelijk het stoppen van grondwateronttrekkingen, onder.

Ook zijn sommige maatregelen in strijd met elkaar of met de doelen. Een voorbeeld is het plaatsen van verticale schermen, terwijl het doel is om een geleidelijke overgang tussen verschillende biotopen te creëren. Ook zijn er voorstellen om soorten te herintroduceren. De NDA vermeldt niet of hier ook al onderzoek naar is gedaan en of voldaan wordt aan de richtlijnen hiervoor. De Ecologische Autoriteit mist een discussie over de keuze tussen de maakbaarheid en het beheer (wordt bijvoorbeeld gekozen voor de aanleg van biotopen (poelen) of juist aanpassing van het beheer).

De Ecologische Autoriteit constateert verder dat de NDA niet voldoende duidelijk maakt welke geplande maatregelen zijn geborgd, dat wil zeggen: of ze zijn vastgesteld door het bevoegd gezag, met bijbehorende financiering. Daardoor is niet te controleren of de maatregelen ten grondslag kunnen liggen aan de eindconclusies in de NDA. Daarnaast valt op dat sommige maatregelen lokaal zijn en niet gericht zijn op systeemherstel. Deze maatregelen kunnen als overlevingsmaatregelen nuttig zijn, ze vervangen echter niet de systeemmaatregelen.

De Ecologische Autoriteit adviseert om de NDA aan te vullen met informatie over:

- de borging en status van geplande maatregelen en de effectiviteit van eerder genomen maatregelen. Geef per maatregel het concrete doel, de planning en de prioriteit aan;
- kwantificering (omvang, grootte) en ruimtelijk beeld met kaarten van locatie en tijd van de uitvoering van de maatregelen;
- het effect van de maatregelen op het functioneren van het landschapsecologisch systeem;
- een duidelijke rangschikking van de maatregelen naar prioriteit en effect.

2.6 Synthese en conclusie

In de NDA staat dat, zelfs na uitvoering van alle reeds vastgestelde maatregelen, verslechtering van de geanalyseerde habitattypen niet is uit te sluiten en dat instandhoudingdoelstellingen niet gehaald worden. Het gebied staat onder druk en zal na uitvoering van die maatregelen nog steeds onder druk staan door met name stikstofdepositie en verdroging. De Ecologische Autoriteit constateert dat deze eindconclusies terecht zijn. Ook al neemt de stikstofdepositie door maatregelen af, dan nog zal de stikstofbeschikbaarheid in de bodem nog een tijd te hoog blijven door accumulatie uit het verleden, heden en toekomst.

De Ecologische Autoriteit adviseert de onderbouwing van de eindconclusies aan te scherpen door de genoemde punten in voorgaande paragrafen in dit advies op te volgen. Gebruik hierbij niet alleen de onderliggende onderzoeksrapporten, maar ook actuele informatie van de beheerder. Dit geeft verdere aanknopingspunten voor het formuleren van effectieve maatregelen.

²⁶ Fase en planning van uitvoering.

Tot slot wijst de Ecologische Autoriteit op het belang van regie, niet alleen met betrekking tot het Natura 2000-gebied in strikte zin, maar ook voor wat betreft het beheer van de omliggende gebieden. De provincie is hierin de voortouwnemer. Geef aan wie verantwoordelijk is voor de visie over het gebied als geheel en voor de ecologische samenhang binnen het gebied. Beschrijf ook hoe de samenhang tussen het gebied en de omliggende bufferzones wordt bewaakt. Op basis daarvan moet duidelijk worden voor welke beheerstrategie wordt gekozen. Keuzes kunnen onder meer zijn het inzetten op prioritaire habitattypen, waarvan nog maar een klein areaal aanwezig is, of juist op minder zeldzame, maar voor het landelijk areaal belangrijke gebieden.

Aanvullende maatregelen

Uit de NDA blijkt dat, ook na uitvoering van alle geprogrammeerde maatregelen, verdere verslechtering aannemelijk is. Er blijven 'restproblemen' in het gebied over. Het is daarmee duidelijk dat aanvullende maatregelen getroffen moeten worden. De Ecologische Autoriteit onderschrijft deze conclusie. De Ecologische Autoriteit ziet de meeste kansen voor aanvullende maatregelen die zich richten op het verbeteren van hydrologische condities (zie voor een toelichting op deze punten paragraaf 2.2 van dit advies).

Suggesties voor andere nieuwe maatregelen:

- uitwerken verminderen watergebruik (onder andere minder afpompen, beregenen, handhaving);
- integrale maatregelen en beleid voor exoten en ganzen;
- nadrukkelijk aandacht voorbufferzones en beekdalen.

Vul de NDA aan met (richtingen voor) aanvullende maatregelen en geef globaal aan wat de te verwachten effectiviteit ervan is.

Negatieve effecten van maatregelen

Sommige maatregelen, waarvan positieve effecten te verwachten zijn, kunnen ook negatief uitpakken voor (andere) beschermde natuur. Dergelijke maatregelen lijken soms op korte termijn te werken, maar kunnen op langere termijn bijvoorbeeld (zeer) negatief blijken voor het leven boven en in de bodem en daarmee op de langere termijn voor natuurkwaliteit. Deze kennis is grotendeels al bij de beheerder aanwezig. Denk bij negatieve effecten bijvoorbeeld aan verstoring van leemlagen of het uitgraven van bodems. Neem deze informatie in de NDA op. Breng in de NDA van (bestaande en aanvullende) maatregelen eventuele negatieve effecten op de bestaande beschermde en niet-beschermde natuur in beeld. Geef bij aanzienlijke negatieve effecten aan op welke manier deze te voorkomen of te beperken zijn.

2.7 Kennis- en monitoringsprogramma

De NDA bevat geen uitgebreid Kennis- en monitoringsprogramma. Uit de LESA en de analyse van de huidige staat van instandhouding en trends zijn een groot aantal onzekerheden en leemten in kennis naar voor gekomen (hoofdstuk 5.4). Daardoor kunnen op sommige punten nog geen maatregelen worden voorgesteld zonder nader onderzoek. Daarvoor zijn onderzoeksmaatregelen geformuleerd. De effectiviteit van deze maatregelen is daarom nog niet duidelijk. Het is duidelijk dat aanvullend onderzoek nodig is. Zo zijn de bronnen van eutrofiëring niet goed niet in beeld. Dit geldt ook voor de mogelijkheden voor uitbreiding van de habitattypen, et cetera.

De Ecologische Autoriteit adviseert een kennis- en monitoringsprogramma/-paragraaf op te stellen waarin het benodigde onderzoek dat uit de NDA voortvloeit, wordt voorzien van een verantwoordelijke, een budget en een planning. Neem hierbij, naast de al voorgenomen monitoring, ook gebiedskennis van bijvoorbeeld de beheerder mee. Geef ook de onzekerheden aan die voortvloeien uit de leemten in kennis voor het kunnen bepalen van de maatregelen.

Richt het monitoringsprogramma specifiek in op het meten van de effectiviteit van de maatregelen.

3. Adviezen voor het provinciale gebiedsprogramma

In dit hoofdstuk worden uitsluitend aanbevelingen gedaan over onderwerpen die een sterke relatie hebben met de informatie in de NDA. Deze zijn bedoeld om de kwaliteit van het gebiedsprogramma te verbeteren. Dit is geen complete lijst met adviezen; zie ook het advies over de handreiking gebiedsprogramma's waarin wordt gewezen op het grote belang van samenhang.²⁷

Instandhoudingsdoelen en andere doelen van het provinciale gebiedsprogramma

In de nog op te stellen gebiedsprogramma's per provincie wordt gestreefd naar een integrale aanpak van de onderwerpen natuur, water en klimaat. De Ecologische Autoriteit merkt in dit verband op dat de NDA nog niet ingaat op hoe de instandhoudingsdoelen voor Regte Heide & Riels Laag zich verhouden tot andere doelen. Ecologisch gezien kunnen deze doelen sterk samenhangen, elkaar versterken, of elkaar tegenwerken. Ook in het advies over de handreiking gebiedsprogramma's vraagt de Ecologische Autoriteit aandacht voor de samenhang en prioritering van de doelen. Voor dit gebied gaat het specifiek over de volgende onderwerpen:

1. het waterbeheer. Leg ook de relatie met de beleidsbrief 'Bodem en water sturend';
2. waterkwaliteit en natuur opgenomen in de Kaderrichtlijn Water (KRW);
3. oplossen van lokale en regionale versnippering van natuur;
4. de klimaatrobustheid van het gebied;
5. beperking bos- en natuurbranden.

Stikstofspoor

Voor het vereiste systeeminzicht rond de Natura 2000-gebieden verwijst de Ecologische Autoriteit naar het advies over de Handreiking natuurdoelanalyse en naar paragraaf 2.3 van dit advies. De NDA geeft nog een beperkt inzicht in 'het stikstofspoor', omdat is gekozen om dit in het gebiedsprogramma meer in detail te betrekken. De Ecologische Autoriteit adviseert de informatie voor het provinciale gebiedsprogramma aan te vullen met inzicht in de herkomst van de stikstofbelasting. Geef voor overbelaste, stikstofgevoelige habitattypen, naast de actuele totale stikstofbelasting ook aan wat de bijdrage is van lokale bronnen (binnen bijvoorbeeld 1 km), wat de bijdrage is van regionale bronnen (binnen bijvoorbeeld 3 km) en wat de landelijke achtergronddepositie uit Nederland en het buitenland is. Dit geeft inzicht in de meest effectieve maatregelen om de stikstofdepositie te reduceren. Geef hiervan ook een planning en prioritering aan.

²⁷ Zie <https://www.ecologischeautoriteit.nl/adviezen/5001>.

Bijlage 1: Projectgegevens

Werkwijze Ecologische Autoriteit

De Ecologische Autoriteit heeft voor dit advies een werkgroep van deskundigen samengesteld. Deze werkgroep toetst of in de natuurdoelanalyse (NDA) alle essentiële ecologische informatie is betrokken waarmee het bevoegd gezag later goed onderbouwde besluiten kan nemen over onder meer gebiedsplannen en gebiedsprogramma's. Om zich goed op de hoogte te stellen van de situatie heeft de werkgroep het Natura 2000-gebied bezocht en met de voortouwnemers en gebiedsbeheerder(s) gesproken. Meer informatie over de Ecologische Autoriteit en over haar werkwijze vindt u op onze website.

Voortouwnemer

Provincie Noord-Brabant

Samenstelling van de werkgroep

prof. dr. Rien Aerts

ir. Annemie Burger (voorzitter)

drs. Tjeerd Gorter (secretaris)

dr. Agata Klimkowska

ing. Mark Zekhuis

Waar vind ik de stukken die de Ecologische Autoriteit heeft beoordeeld?

U vindt de projectstukken die bij het advies zijn gebruikt, door op www.ecologischeautoriteit.nl projectnummer 5045 in te vullen in het zoekvak.

Arthur van Schendelstraat 760 • 3511 MK Utrecht
030 2347667 • info@ecologischeautoriteit.nl
www.ecologischeautoriteit.nl